

نقش سلامت معنوی زن در تربیت دینی فرزندان از منظر اسلام

زینب صابری^۱

چکیده

در پژوهش حاضر ضمن بررسی عوامل موثر بر تربیت دینی فرزند و نقش انسان سازی بانوان، در سعادت فرد و جامعه؛ ایمان و اعتقادات فکری زنان و دختران در قالب "سلامت معنوی مادر" مورد عنایت و توجه قرار گرفته است. پرداختن به سلامت معنوی دختران، بطور ویژه، بسیار حائز اهمیت است از این نظر که دختران، مادرانی میشوند که از دامن آنها نسل جدید رشد و نمو میکند. بنابراین دختران جامعه اسلامی از بارزش ترین سرمایه های آن هستند. دختران آگاه، باایمان و بصیر، برای خود سازی و تربیت نفس شان، تلاش کرده تا بر اساس تعالیم قران برای این مسئولیت مهم آماده شوند. چرا که زن باید دارای فکر و جهان بینی توحیدی باشد تا بتواند انسان ساز باشد. زنی که همه هدفش تجملات و رفاه وامکانات باشد، نمیتواند انسان ساز باشد و باعث رشد جامعه گردد! چراکه سلامت معنوی جامعه ناشی از سلامت معنوی مادران آن جامعه است.

کلید واژه ها: سلامت، سلامت معنوی، زن، تربیت، تربیت معنوی.

^۱ طلبه سطح دو حوزه علمیه ریحانه الرسول تهران Peyrovelayat.313@gmail.com

مقدمه

مهم ترین و حساس ترین وظیفه بانوان تربیت فرزند است. در این باره هر چند پدر و مادر هر دو مسؤولیت دارند، ولی نقش مادر بیشتر و تربیت او مؤثرتر است و او اولین آموزگار است. در واقع ترقی و تنزل و پیشرفت و عقب ماندگی اجتماع در دست بانوان است. این مادران هستند که می توانند با دانستن رمز و رموز تربیت و به کار بستن آن، فرزندان سعادتمند تربیت کنند و هم آنها هستند که با سرسری گرفتن و اهمال کاری، امر تربیت و یا ندانستن موازین و آداب تربیت، زمینه تباهی و فساد جامعه را فراهم سازند.

در دین مبین اسلام جایگاه و نقش زن، رابطه تنگاتنگی با سعادت و شقاوت جامعه دارد. زن مسلمان از یک سو وظیفه مادری و از سوی دیگر وظیفه همسری را بر عهده دارد. بنابراین ضروری است که به جایگاه و نقش هایی که در خانواده ایفا میکند آگاهی داشته باشد، تا بتواند تاثیر گذار و سازنده باشد و بداند که صلاح و فساد یک جامعه از صلاح و فساد زنان آن جامعه سرچشمه میگیرد. محوری ترین عنصر در تربیت نسل "سلامت معنوی مادر" است.

ایمان و اعتقاد مادر اگر متکی به آگاهی های اصولی و مفاهیم قرآنی باشد زیر بنای سلامت معنوی مادر می شود و به طبع رفتار مادر و باور قلبی او، سنگ بنای معنویت را در دل و جان فرزند پایه ریزی میکند. زن مربی جامعه است، و از این جهت که سنگ بنای هر جامعه ای خانواده است؛ خانواده سالم، محور توسعه سلامت معنوی در جامعه می شود.

عامل تاثیر گذار معنویت در خانواده، زن است و از این رو، دختران و زنان جامعه؛ مهم ترین و اثرگذار ترین افراد هر جامعه ای هستند. برای تبیین نقش زن در جامعه از دیدگاه "انسان ساز بودن او"، سلامت معنوی دختران مورد اهتمام و توجه خواهد بود. این مطلب بسیار حائز اهمیت است هرچند که عمدتاً مورد غفلت و بی توجهی قرار میگیرد.

آفتی که سلامت معنوی زنان را به مخاطره می اندازد، شیفتگی نسبت به زندگی مادی گرا و پرزرق و برق غرب است. که انسان را به انحطاط معنوی می کشاند و او را اسیر و برده فرهنگ مبتذل طاغوت می کند. زنان مومن و آگاه، بنده غیر خدا را نبوده و شیفته تمدن پوشالی ابرقدرت های جهان نمی شوند. تعداد چنین زنانی در دنیا رو به افزایش است و آنان در بین مسلمانان و

آزادگان عالم رشد می کنند و در مقابل مستکبران مقاومت می کنند. این مادران عبد صالح خدا هستند، و فرزندانشان را به گونه ای می پروراند که خار چشم طاغوت باشد.

از آنجایی که سلامت معنوی مادران آینده وابسته به آگاهی و بینش و اعتقاد دختران امروز است، در قرن های اخیر دشمنان اسلام توجه عمیقی به دختران و تفکر و اندیشه های آنان دارند اما متأسفانه این مطلب از نظر اندیشمندان اسلامی چندان توجه نکرده و مورد بی مهری قرار داده اند.

۱- مفهوم شناسی کلیدواژه ها

۱-۱- سلامت

معنی؛ بی عیب شدن، رهایی یافتن، امنیت، تندرستی، نجات، رستگاری، خالص از بیماری، شفا. مترادف؛ اسم، بهداشت، صحت، راحت، امنیت، بهبود، تندرستی، شفا، عافیت، تندرست، سالم، بی گزند، مصون، رستگاری، فلاح، آرامش، صلح، رهایی یافتن، نجات یافتن، سالم ماندن، بی گزندماندن. متضاد؛ بیماری، ناامنی، ناخوش.^۲

سلامتی مفهومی است که به سختی می توان آن را در قالب لغات بیان کرد؛ چراکه از شهودی ترین مفاهیم قابل درک به وسیله افراد به حساب می آید. سازمان بهداشت جهانی در سال ۱۹۴۷ سلامتی را حالتی از رفاه کامل جسمی، روانی و اجتماعی و نه فقط فقدان بیماری یا ناتوانی تعریف کرده است. این تعریف کلاسیک از سلامتی، با توجه به اینکه عناصر ضروری سلامت را تعیین می کند از اهمیت ویژه ای برخوردار است. این تعریف بیشتر به این مسئله پافشاری می کند که سلامتی مفهومی کلی و مستلزم تعامل و درون وابستگی میان اجزای مختلف است.^۳

۱-۲- سلامت معنوی

سلامت معنوی به برخورداری از حس پذیرش، احساس مثبت، اخلاق و حس ارتباط متقابل با یک قدرت حاکم و برتر قدسی، دیگران و خود اطلاق می شود که طی فرآیندی پویا و هماهنگ شناختی، عاطفی، کنشی و پیامدهای شخصی حاصل می آید.

^۲ لغت نامه معین، فرهنگ فارسی معین، ذیل واژه سلامت.

^۳ صفاری، محسن و داود شجاعی زاده، اصول و مبانی آموزش بهداشت و ارتقاء سلامت، ۱۳۸۷

همچنین از مؤلفه‌های اصلی سلامت معنوی می‌توان به شناخت معنوی، عواطف معنوی، کنش‌های معنوی و ثمرات معنوی اشاره کرد.^۴ سلامت معنوی جزئی پایه‌ای در چهارچوب ابعاد سلامت محسوب می‌شود، همانند ابعاد دیگر سلامتی نظیر سلامت جسمی، روانی و اجتماعی؛ سلامت معنوی عاملی تعیین‌کننده و اثرگذار است.

۱-۳-زن

نقیض مرد باشد. مطلق فردی از افراد اناث خواه منکوحه باشد و خواه غیرمنکوحه. مادینه انسان. بشر ماده. امراء. مقابل مرد. مقابل رجل. انسان و ماده ای از نوع بشر و مرأه و نساء و خاتون و بانو. ج؛ زنان. مادینه از آدمی.^{۵، ۶}

۱-۴- تربیت

تربیت در لغت از ماده «ربا» به معنی «زاد و نما»؛ افزایش یافت، نمو کرد، گرفته شده است.^۷ همچنین تربیت از کلمه «رب» به معنی مالک، سید و مربی اشتقاق می‌یابد و این‌گونه معنی می‌شود: انجام وظیفه کردن به شیوه نیکو و پسندیده.^۸ تربیت یعنی پرورش دادن چیزی از حالتی به حالت دیگر تا این که کامل و تمام شود.^۹ و در اصطلاح تربیت به معنای فراهم آوردن زمینه برای پرورش استعدادهای درونی هر موجود و به ظهور و به فعلیت رسانیدن امکانات بالقوه درون او و آنگاه که با پسوند خانواده بیاید، بدین معناست که در این نهاد کوچک، افرادی به عنوان مربیان و کسانی در جایگاه تربیت شوندگان وجود دارند.^{۱۰}

^۴ عباسی، محمود و همکاران، تعریف مفهومی و عملیاتی‌سازی سلامت معنوی، یک مطالعه روش‌شناختی، فصلنامه اخلاق پزشکی، سال ششم، شماره بیستم، ۱۳۹۱، ص ۴۴-۱۱

^۵ لغت نامه دهخدا، ذیل واژه زن

^۶ لغت نامه معین، ذیل واژه زن

^۷ فیومی، احمد بن محمد، مصباح المنیر، ص ۲۱۷

^۸ طریحی، فخرالدین، مجمع البحرین، ج ۲، ص ۱۳۸-۱۳۹

^۹ ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، ج ۱، ص ۳۹۹

^{۱۰} راغب اصفهانی، بی تا، ج ۱، ص ۳۳۶

^{۱۱} جمعی از نویسندگان، ۱۳۹۱، ص ۵۰۷.

۱-۵- تربیت دینی

تربیت از دیدگاه اسلام پرورش استعداد و به فعلیت در آوردن آن است. تربیت دینی در اصل شکوفاسازی استعداد های بالقوه و فطرت های الهی در گفتار رفتار و اخلاق انسان است.^{۱۲}

مراد از این نوع آموزش و پرورش این است که شرایطی برای فرد مورد تربیت ایجاد شود تا نگرش او نسبت به خود، جهان اطراف و خالق این جهان بر اساس آنچه «خود» می-یابد و فطرت او اقتضا می-کند رشد کرده و آنچه را که لازمه پیمودن این مسیر است فراگیرد. به دیگر سخن، همچنان-که این معنا از تربیت دینی را تربیت ایمانی نامیدیم، مراد این است که شرایطی برای مرتبی فراهم آید تا ایمان او تقویت شود و جایگاه خود را در کل مجموعه هستی بازیابد.

۲- سلامت معنوی

باتوجه به نظرات برجسته ترین اندیشه ورزانی که در جامعه موثرند؛ _ازجمله امام خمینی(ره) ، مقام معظم رهبری و استاد شهید مطهری_ میتوان گفت که معنویت در همه افراد وجود دارد؛ چه به صورت وجهه عینی که در همه انسان ها موجود است، و چه به صورت ایمان به واقعیت ثابت که هر انسانی در خود پیدا میکند یا به صورت رابطه مجذوبانه با خدا که همه انسانها میتوانند چنین لحظاتی را بگذرانند. مجموعه درک هایی که از این ایمان نهفته ناشی می شود، تجربه های معنوی را برای انسان رقم می زند؛ تجربه ای که در ارتباط با خدا شکوفا می شود و دارای ابعاد بینشی و انگیزشی است و استعداد آن در وجهه عینی و ساحت روحی هر انسانی نهفته است.

بنابراین معنویت، استعداد روحی نامحدودی ست که در ارتباط با خالق هستی بخش شکوفا میشود، و سلامت معنوی یعنی حرکت در این مسیر شکوفایی استعداد روحی. اگر این حرکت متوقف شود یا در جهتی بیوفتد که تباهی استعداد روحی را نتیجه دهد سلامت معنوی با تهدید رو به رو خواهد شد و آسیب های معنوی پدید می آید. برای تامین سلامت معنوی باید راه های شکوفایی استعداد روحی را شناخت و توانمندی لازم برای پیمودن این راه کسب شود و موانع از میان برداشته شود.

^{۱۲} تعلیم و تربیت اسلامی، شهید مطهری، ص ۴۳

السلام) در فرزند نقش دارد و این نقش به اندازه ای مهم و سرنوشت ساز است که حضرت رسول اکرم (صلی الله علیه وآله) فرمودند: «الشقی من شقی فی بطن امه و السعید من سعد فی بطن امه» یعنی شقاوتمند کسی است که در شکم مادر شقاوت در او نقش بسته است و سعادتمند کسی است که در شکم مادر سعادت او نقش بسته است.^{۳۳} حضرت باقر (علیه السلام) فرمودند: «پس از این که خلقت جنین در رحم مادر تکمیل شد، خداوند متعال به دو فرشته امر می کند که اکنون سرنوشت او را بنویسید، آنها می گویند: پروردگارا، چه بنویسیم؟ به آنها گفته می شود: به پیشانی مادرش نگاه کنید و بعد از آن، بنویسید. آنها به پیشانی مادرش که نگاه می کنند، لوحی را می بینند و با نگاه کردن به آن، شکل و قیافه و مقدار عمر و عهد و پیمانهای زندگی و سعادت و شقاوت و تمام شؤون زندگی کودک را می نویسند».

باید توجه کنیم «لوح پیشانی مادر» که در این روایت ذکر شده است، کنایه از مغز و دستگاه فکری مادر است که فرشتگان الهی با نگاه به آن به زمینه هایی که در ساختمان وجودی فرزند به واسطه پرورش یافتن در رحم مادر و تغذیه از خون او به وجود آمده و انعکاس یافته است پی می برند و می نویسند. در این روایت این نکته در ذیل روایت ذکر شده است که این زمینه ها، قضا و قدر حتمی پروردگار نیست و به طور کلی هیچ یک از صفات موروثی روانی، غیرقابل تغییر نیستند و همه آنها ممکن است با تربیت صحیح و یا اراده و تفاوت شخص، تغییر کند.

بنابر آنچه که ذکر شد، روشن گردید که وظیفه مادران با توجه به نقش پذیری جنین از عقاید و اخلاق و اعمال آنها بسیار خطیر و مهم است و لازم است مادران با داشتن اندیشه های متعالی و رعایت تقوا و تعهد اخلاقی و به کار بستن احکام الهی، در تأمین سعادت فرزند خود بکوشند.^{۳۴}

«بهترین روش تربیت فرزند انسان، این است که در آغوش مادر و با استفاده از مهر و محبت او پرورش پیدا کند. زنانی که فرزند خود را از چنین موهبت الهی محروم می کنند، اشتباه می کنند؛ هم به ضرر فرزندشان، هم به ضرر خودشان و هم به ضرر جامعه اقدام کرده اند. اسلام، این را اجازه نمی دهد».

^{۳۳} محمدباقر مجلسی، بحارالانوار، ج ۵، ص ۱۵۷

^{۳۴} «والذین جاهدوا فینا لنهیدینهم سبلنا و ان الله لمع المحسنین» عنکبوت (۲۹) ۶۹

یکی از وظایف مهم زن، عبارت از این است که فرزند را با عواطف، با تربیت صحیح، با دل دادن و رعایت و دقت، آن چنان بار بیاورد که این موجود انسانی -چه دختر و چه پسر - وقتی که بزرگ شد، از لحاظ روحی، یک انسان سالم، بدون عقده، بدون گرفتاری، بدون احساس ذلت و بدون بدبختیها و فلاکتها و بلایایی که امروز نسلهای جوان و نوجوان غربی در اروپا و آمریکا به آن گرفتارند، بار آمده باشد.^{۳۵}

نتیجه گیری

اینکه امام خمینی (ره) فرمودند "از دامن زن مرد به معراج میرسد" لازمه اش معراجی بودن خود زن است و اینگونه نیست که مرد از دامن هر زنی بتواند به تعالی برسد! مادری که می خواهد فرزند با ایمان داشته باشد خود باید دارای یقین و ایمان قلبی باشد تا بتواند فرزندش را عبد خداوند و مطیع ولایت تربیت کند. و چنین زنانی می توانند مروج ارزشهای والای انسانی و ظرف دریافت روح الهی باشند و از دامن زنانی با ایمان، مردان بزرگ به رشد و تعالی می رسند.

اساس جامعه اسلامی بر فضیلت و تقواست و این هنگامی ممکن است که تربیت بر اساس تقوا استوار شود و این میسر نیست جزء هنگامی که مادران با تقوا، سرانجام آن را بر عهده گیرند؛ زیرا مادر اولین کسی است که بذر تربیت را در جان و روان کودک می پاشد و دامن مادر اولین مدرسه کودک است. ایمان و تقوای مادر، خیرخواهی و پاکدلی او، در فرزند اثر دارد. مادری که بد سیرت باشد هر چند پدر خوب باشد کمتر احتمال دارد که فرزند پاک و نجیب درآید.

میزان سلامت معنوی یک ملت بستگی به میزان سلامت معنوی زنان و دختران آن ملت دارد. با از بین رفتن سلامت معنوی زنان، به تدریج تغییر در ذائقه معنوی جامعه ایجاد خواهد شد. عدم سلامت معنوی در آحاد جامعه به طور مستقیم و خیلی زود، حتی با گذشت یک نسل، باعث خواهد شد حاکمیت نظام اسلامی مورد بی مهری قرار گیرد. این امر با سلامت معنوی دختران و زنان جامعه کاملاً رابطه مستقیم دارد، چراکه مادران جامعه همان زنان و دختران هستند که جامعه از اعتقادات و بینش آنان تغذیه میشود. بدیهی است که اگر عموم افراد ولایت محور و مومن باشند، نظام اسلامی حمایت خواهند شد. چنین جامعه ای سر خواری و ذلت در مقابل مستکبران جهان خم نخواهد کرد و عزت مسلمانان حفظ میشود.

^{۳۵} رهبر معظم انقلاب اسلامی، اجتماع زنان خوزستان، به تاریخ ۲۰/۱۲/۱۳۷۵

فهرست منابع

کتب

* قرآن کریم

* نهج البلاغه.

- آقاجانگللو، سوسن (و دیگران)، زن خانواده و تربیت فرزند، ناشر: ورجاوند، چاپ ۱، ۱۳۹۲.
- بانکی پورفرد، امیرحسین، مجموعه پنج جلدی نقش و رسالت زن از منظر رهبری، انتشارات انقلاب اسلامی، چاپ ۳، ۱۳۹۶.
- جوادی آملی، عبدالله، زن در آئینه جلال و جمال، قم، اسراء، چاپ چهاردهم ۱۳۸۶.
- حسینی خامنه ای، سیدعلی، طرح کلی اندیشه اسلامی در قرآن، گردآوری: صهبا / انتشارات موسسه ایمان جهادی، چاپ سی و سوم، ۱۴۰۰ ه.ش.
- دانش پژوه، عباس، معجزه تربیت، ویراستار: سعادت، علیرضا، چاپ ۱، ۱۳۸۷.
- دیلمی، علی اکبر، انس با قرآن، نشر حرم، چاپ ۱، ۱۳۸۴.
- شاعیدی، ثریا، محبوبه محجوبه، مرکز نشر هاجر، چاپ اول، ۱۴۰۲.
- شهریاری، روح الله، ادبستان مطهر؛ تربیت فرزند در اندیشه استاد شهید مرتضی مطهری، دفتر نشر معارف، چاپ ۱، ۱۴۰۲.
- فاطمی پور، علی. رجایی، مرتضی. مجموعه پنج جلدی تربیت اسلامی از نگاه رهبر فرزانه انقلاب، انتشارات شهید کاظمی، چاپ ۳، ۱۴۰۲.
- قماشچی، احمد. بانکی پورفرد، امیرحسین. تعلیم و تربیت از دیدگاه مقام معظم رهبری، ناشر: تربیت اسلامی، چاپ ۱، ۱۳۸۴.
- گروه نویسندگان_کارگروه محتوایی، توحید داروی دردها، موسسه جوانان آستان قدس رضوی، چاپ اول، ۱۳۹۷.
- گلی پور، مریم، شخصیت شناسی و سبک زندگی زنان انسان ساز، ناشر: مرکز نشر هاجر، چاپ ۱، ۱۳۹۹.
- محمدی، فاطمه، جایگاه زنان در پیشرفت جامعه، سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، چاپ ۱، ۱۳۹۸.
- مصباح، مجتبی. مرندی، علیرضا. سلامت معنوی از دیدگاه اسلام، ناشر: حقوقی، چاپ ۱، ۱۳۹۲.

- مطهری، مرتضی، تعلیم و تربیت در اسلام، انتشارات صدرا، چاپ ۲۷، ۱۳۷۵.
- موسسه عصر بیان معنوی، قدرت و شکوه زن از منظر امام و رهبری با مقدمه علیرضا پناهیان، نشر بیان معنوی، چاپ ۱۰، ۱۴۰۰.
- موسوی خمینی، سیدروح الله، صحیفه امام، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام، چاپ دوم ۱۳۸۹.

فهرست مقالات

- توفیق یوسف الخطیب عبید، «نقش زن در پرورش و تربیت نسلها»
- رستمی چورتی، سجاد، «نقش مادران در تربیت فرزندان»، راسخون، ۱۳۹۷.
- سام آرا، عزت اله (و دیگران)، «سلامت معنوی، چارچوب، محدوده و مولفه های مبتنی بر آموزه های اسلام»، فصلنامه برنامه ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، ۱۳۹۲.
- عفتی، قدرت الله، «مادر و مادری در اندیشه امام خمینی»
- گروه نویسندگان، «نقش مادران خانه دار در تربیت فرزندان»، مؤسسه فرهنگی هنری قدر ولایت، راسخون، ۱۳۹۲.
- گیلوری، طاهره، «مفهوم سلامت معنوی در اسلام»، پنجمین همایش پژوهشی سالیانه دانشگاه علوم پزشکی استان سمنان، ۱۳۹۷.
- مرزبند. رحمت الله، علی اصغر، زکوی، «بررسی مبانی و مؤلفه های سلامت معنوی با تأکید بر دیدگاه علامه طباطبائی»، آیین حکمت سال نهم، ۱۳۹۶.
- مصلحی، جواد، «سلامت معنوی رویکردی مبتنی بر آموزه های اسلامی»، فصلنامه تحقیقات بنیادین علوم اسلامی، ۱۳۹۸.
- مظاهری سیف، حمیدرضا، «سلامت معنوی از منظر اسلام»، فصلنامه علمی-ترویجی مطالعات معنوی، ۱۳۹۷.

- معارف، مجید. اسدی، پروانه. «عوامل دستیابی به سلامتی معنوی از منظر قرآن و حدیث» بصیرت و تربیت اسلامی، ۱۳۹۶.
- معین الاسلام، مریم. «مادری، شایستگی ها و بایسته های آن»، مجله پیام زن، ۱۳۸۲.
- منصوری، زهره. نصیری، رقیه. «نقش تربیتی مادر بر فرزندان با تاکید بر آیات و روایات»، فصلنامه پژوهشنامه فقهی حقوقی زنان و خانواده، ۱۴۰۰.
- هاشمی، حسین، «قرآن و نقش تربیتی مادر در خانواده»، پژوهشهای قرآنی ۱۳۸۶ شماره ۴۹ و ۵۰ ویژه نامه قرآن و خانواده.